

درس پنجم : مسائل زیست محیطی استان و راه حل های آن

آیا می دانید

* کدام مشکلات زیست محیطی، استان ما را تهدید می کند؟

رشد جمعیت شهری و روند سریع مهاجرت از روستاها، باعث توسعه سریع شهرها (سنندج، سقز، کامیاران و ...) و پیدایش نقاط شهری جدید (شویشه، دزج، چناره، کانی دینار و ...) شده و پاره ای مشکلات زیست محیطی را در بیشتر شهرهای استان به دنبال داشته است. رشد شهر نشینی که در اثر افزایش بی رویه جمعیت حاصل شده، مهم ترین عامل تهدید کننده محیط زیست استان است؛ زیرا افزایش جمعیت موجب افزایش مصرف، تولید پسماندها، پسابها، آلودگی هوا، آب و خاک شده است. لذا هر چند استان کردستان فاقد مکان های کاملاً صنعتی و شهرهای بسیار بزرگ است ولی شواهد آلودگی های محیطی در ابعاد مختلف محسوس است.

۱- آلودگی هوا در استان

با توجه به کوهستانی بودن منطقه و واقع شدن شهرها در مجاورت محیط های طبیعی مانند کوهها، رودها و دره های وسیع، همواره نسیمی در این دره ها جریان دارد که به تهویه هوا کمک می کند. همچنین گستردگی جنگل های استان به ویژه در بخش غربی، عامل مهم تری در پاکسازی هوای استان است.

با این حال، دو دسته از عوامل موجب آلودگی هوای استان می شوند که عبارتند از: عوامل طبیعی (گرد و خاک) و عوامل انسانی (وسایل نقلیه موتوری، واحدهای تولیدی و صنعتی، سیستم های گرمایشی واحدهای مسکونی و تجاری و ...).

الف) عوامل طبیعی (گرد و خاک): هوای استان ما، در فصل خشکسالی، به طور متناوب تحت تأثیر پدیده گرد و خاک قرار می گیرد. در یک دهه گذشته، پدیده گرد و خاک بارها در استان ما اتفاق افتاده و هر بار ۳ تا ۵ روز پایدار بوده است. در چنین شرایطی غلظت گرد و خاک و آلودگی هوا ده ها برابر حد استاندارد طبیعی افزایش پیدا کرده و شعاع دید را تا فاصله ۱۰۰ متری کاهش داده است (گرد و غبار دهه دوم تیر ماه ۱۳۸۸ در هوای سنندج تا کنون بی سابقه بوده و بر اساس گزارش اداره کل حفاظت محیط زیست استان، در روز چهاردهم تیر ماه سال ۱۳۸۸ به بیش از ۳۰ برابر حد استاندارد طبیعی خود رسیده است، که بسیار خطرناک اعلام شد).

* به نظر شما چه عواملی موجب پیدایش این پدیده می شود؟

شکل ۶۹-۱- گرد و غبار سنندج در تیرماه ۱۳۸۸

ب) عوامل انسانی : مهم ترین منبع انتشار آلاینده های هوای استان کردستان، وسایل نقلیه موتوری است، (به ویژه خودروهای فرسوده با مصرف زیاد بنزین و احتراق ناقص، آلودگی هوا را تشدید می کنند).

عده ای گمان می کنند که آلودگی هوا فقط مختص کلان شهرهاست و شهرهای استان کردستان با چنین مشکلی مواجه نیستند اما با سنجش عوامل تعیین کننده آلاینده هوا در شهرهای سنندج و سقز توسط اداره کل حفاظت محیط زیست استان، به آلودگی هوا در این شهرها پی خواهیم برد که این امر به دلیل وضعیت جغرافیایی شهرها، مساعد بودن شرایط محیطی برای ایجاد پدیده وارونگی دما در ماه های سرد سال به ویژه در شهر سنندج، عدم تطابق معابر سواره رو با تعداد خودروها در اکثر شهرهای استان است.

● به نظر شما برای رفع این مشکل چه راه کارهایی وجود دارد؟ فهرستی از آن ها تهیه کنید.

۲- آلودگی صوتی در استان

آلودگی صوتی به نوعی با آلودگی هوا ارتباط دارد؛ زیرا صوت از طریق هوا پخش می شود. منابع آلودگی صوتی در شهرهای بزرگ استان کردستان، وجود شهرک های کارگاهی، تعمیرگاهی و کارگاه های آهنگری و جوش کاری داخل محدوده شهر (به ویژه محلات حاشیه ای) و وسایل نقلیه موتوری به ویژه تردد کامیون ها از خیابان های کمربندی که اکنون داخل محدوده شهری قرار گرفته اند، می باشد. البته این مشکل برای روستایی هایی که در مسیر محورهای ارتباطی اصلی (سنندج - همدان، سنندج - کرمانشاه و...) واقع شده اند، نیز ملموس است.

ایجاد فضای سبز در محدوده شهرها، امتداد خیابان های کمربندی و جاده ها از راه های کنترل آلودگی صوتی است.

* به نظر شما راه های دیگر مقابله با آلودگی صوتی چیست؟

۳- آلودگی آب در استان

● به تصاویر زیر توجه کنید و برداشت خود را از آن بیان کنید.

شکل ۷۰-۱- آلودگی آب رودها

مراکز مسکونی شهری و روستایی، فعالیت‌های کشاورزی و دامداری و واحدهای صنعتی از مهم‌ترین منابع آلوده‌کننده آب‌های سطحی در استان کردستان اند.

شکل ۷۱-۱- نقشه طبقه‌بندی جریان‌ات آبی استان کردستان بر حسب آلودگی

وضعیت آلودگی دریاچه زریبار: اگرچه این دریاچه هنوز هم یک تالاب طبیعی محسوب می‌شود اما بررسی‌های انجام شده توسط کارشناسان ذی‌ربط در سال‌های اخیر نشان می‌دهد که حیات آن توسط منابع آلوده‌کننده زیر در حال تهدید است:

- ۱- ورود بخشی از آب‌های آلوده سطح شهر مریوان از طریق کانال‌های روباز که به سمت دریاچه جریان دارد و وارد باتلاق‌های شرقی این دریاچه می‌شود.
- ۲- فعالیت‌های گردشگری و عدم رعایت بهداشت محیط توسط برخی از گردشگران (رها کردن زباله و مواد زائد در محیط پیرامون دریاچه).

شکل ۲۲-۱- ازدیاد گردشگران در محیط پیرامون دریاچه زریبار یکی از عوامل تهدیدکننده دریاچه.

- ۳- ورود فضولات دامی و فاضلاب‌های خانگی روستایی (حدود ۹ پارچه آبادی حاشیه این تالاب) به داخل دریاچه.
- ۴- آلودگی‌های ناشی از فعالیت‌های کشاورزی (با شسته شدن خاک مزارع و باغات در اثر بارندگی یا آبیاری، بخشی از کودهای شیمیایی و سموم دفع آفات نباتی به داخل دریاچه راه پیدا می‌کند).

فعالیت

- ۱- به نظر شما بیشترین منابع آلوده‌کننده آب‌ها مربوط به فعالیت‌های شهری است یا فعالیت‌های روستایی؟ چرا؟
- ۲- با توجه به مبحث آلودگی آب، بگویید که منابع آلوده‌کننده شهری خطرناک‌ترند یا روستایی؟ چرا؟
- ۳- به صورت گروهی درباره وضعیت آلودگی آب‌های شهرستان محل زندگی خود تحقیق کنید و راه‌های مقابله با آن را ارائه دهید.

۴- آلودگی خاک در استان

بیشتر بدانیم

استان کردستان از توان بسیار بالایی در زمینه کشاورزی و دامداری برخوردار است و بیشتر فعالیت‌ها در زمینه زراعت، باغداری و پرورش دام صورت می‌گیرد که این فعالیت‌ها موجب به کارگیری انواع کودهای شیمیایی و سموم دفع آفات نباتی شده است. بنابراین استفاده گسترده از سم و کود، زمینه آلودگی خاک را در این استان ایجاد کرده است در حالی که در محیط طبیعی این استان، گونه‌های جانوری مفیدی وجود دارند که از آفات و حشرات مضر تغذیه می‌کنند. مهار آفات توسط کبک، قورباغه، مارمولک، عنکبوت و کفش دوزک و ... مبارزه بیولوژیکی محسوب می‌شود و استفاده از سموم شیمیایی، همیشه باید آخرین حربه برای مهار آفات باشد.

در سال‌های اخیر گسترش کاشت گونه‌های سوزنی برگ در فضاهای سبز استان موجب اسیدی شدن خاک در محیط‌های ذکر شده گردیده که خود عامل آلودگی خاک می‌باشد. گذشته از آن توسعه فعالیت‌های عمرانی و صنعتی استان در دو دهه اخیر نیز از عوامل آلودگی خاک محسوب می‌شوند.

همچنین در برخی از نقاط استان، کشاورزان بعد از اتمام فعالیت‌های کشاورزی اقدام به آتش زدن بقایای حاصل از برداشت می‌نمایند، به نظر شما این اقدام چه معایبی دارد؟

۵- آلودگی محیط‌های شهری و روستایی

طراوت زندگی از سخاوت طبیعت است، به خاطر زندگی، به طبیعت احترام بگذاریم.

منابع مختلفی ممکن است در آلودگی محیط‌های انسانی نقش داشته باشد اما مهم‌ترین این منابع در استان کردستان، انباشت زباله (پسماند) است که از راه‌های مختلف تولید و وارد محیط می‌شود.

مراکز مسکونی شهری و روستایی، پایانه‌های مسافربری، میداین میوه و تره‌بار، بیمارستان‌ها و ... از مهم‌ترین تولیدکنندگان پسماند محسوب می‌شوند. افزایش جمعیت، مصرف بی‌رویه، شیوه عرضه کالا و عدم مدیریت مناسب مواد زائد نیز از دلایل اصلی ازدیاد پسماند به شمار می‌روند.

* به نظر شما انباشت پسماند در محیط و شیرابه ناشی از آن بر روی زمین چه پیامدهایی دارد؟

نابسامانی در جمع‌آوری زباله‌های شهری در برخی محله‌های شهرها به دلیل کمبود وسایل و ناکافی بودن نیروی انسانی (به‌ویژه در محلات حاشیه‌ای) نیز یکی از معضلات است. همچنین حمل زباله در شهرها به وسیله کامیون‌های روباز صورت می‌گیرد که در بعضی موارد باعث پخش آلودگی در معابر می‌شود.

یکی از راه‌های پیش‌گیری از خطرات پس‌ماند در محیط زندگی، روش صحیح جمع‌آوری و دفن بهداشتی آن است. احداث و راه‌اندازی تصفیه‌خانه‌های فاضلاب شهری و نیز جلوگیری از ورود فاضلاب روستایی و فضولات دامی به داخل رودخانه‌ها از مهم‌ترین عوامل کاهش آلودگی آب به حساب می‌آیند. در این رابطه طرح احداث تصفیه‌خانه فاضلاب سنندج، مریوان، سقز، بانه و ... در حال اجرا است و امید می‌رود با اتمام و بهره‌برداری از این طرح‌ها شاهد کاهش آلودگی آب رودخانه‌های استان باشیم.

شکل ۷۳-۱- تصفیه‌خانه فاضلاب سنندج

فعالیت

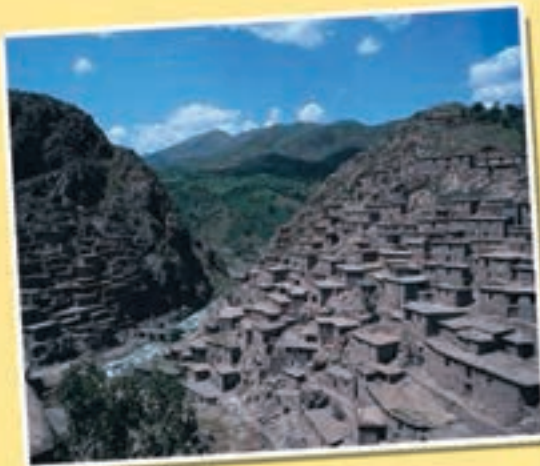

برای جلوگیری از آلودگی محیط زندگی خود چه پیشنهادهایی می‌توانید ارائه دهید؟

فصل دوم

جغرافیای انسانی استان کردستان

درس ششم : تقسیمات سیاسی استان

به نقشه زیر نگاه کنید ؛ این نقشه، تقسیمات سیاسی استان کردستان را نشان می‌دهد. بر اساس آخرین تقسیمات کشوری در سال ۱۳۸۸، این استان دارای ۱۰ شهرستان، ۲۷ شهر، ۲۷ بخش، ۸۴ دهستان و ۱۹۰۰ روستاست.

فعالیت

با توجه به شکل ۱-۲ (نقشه تقسیمات سیاسی استان کردستان)، نام شهرها، بخش‌ها و دهستان‌هایی که در داخل محدوده شهرستان محل زندگی شما قرار دارند، بنویسید.

جدول ۱-۲- تقسیمات سیاسی استان کردستان

شهرستان	مرکز شهرستان	بخش	مرکز بخش	دهستان	مرکز دهستان	شهر	
بانه	بانه	مرکزی	بانه	شوی	شوی	بانه	
		آرمرده	آرمرده	بله که	بله که	آرمرده	
	بانه	نمشیر	کانی سور	پشت آربابا	بوالحسن	بوالحسن	کانی سور
				نمه شیر	نمه شیر	کانی سور	
				کوخان	کوخان	کوخان	
	بانه	نور	بوئین سفلی	نور	بوئین	بوئین سفلی	بوئین سفلی
				نور	نور	نور	
	بیجار	بیجار	مرکزی	بیجار	حومه	چنگیز قلعه	بیجار
					خور خوره	خور خوره	
					سیلتان	توپ آغاج	
سبیه منصور					جعفر آباد		
نجف آباد					نجف آباد		
بیجار	چنگ الماس	بابار شانی	بابار شانی	بابار شانی	بابار شانی	بابار شانی	
				پیر تاج	پیر تاج		
				خسرو آباد	خسرو آباد		
باسو کند	کرانی	یا سو کند	یا سو کند	طغامین	آق بلاغ طغامین	باسو کند	
				کرانی	یا سو کند		
				گرگین	گرگین		

دهگلان	حسن آباد	حومه دهگلان	دهگلان	مرکزی	دهگلان	دهگلان
	قرو چای	قرو چای				
	بله دستی	ٹیلاق شمالی				
بلبان آباد	بلبان آباد	ٹیلاق جنوبی	بلبان آباد	بلبان آباد	دهگلان	دهگلان
	سیس	سیس				
دیواندره	نساره علیا	حومه	دیواندره	مرکزی	دیواندره	دیواندره
	شریف آباد	چهل چشمه				
	گاوشله	قراتوره				
	خرکه	حسین آباد شمالی	هزار کانیان	سارال	دیواندره	دیواندره
	هزار کانیان	سارال				
	کوله	کوله				
زرینه	گورباباعلی	اوباتو	زرینه	کرفتو	دیواندره	دیواندره
	زرینه	زرینه				
	شالی شل	کانی شیرین				
سرو آباد	بیساران	بیساران	سرو آباد	مرکزی	سرو آباد	سرو آباد
	پایگلان	پایگلان				
	دزلی	دزلی				
	رزآب	رزآب				
	ژریزه	ژریزه				
	قلعه جی	کوسالان				
اورامان تخت	اورامان تخت	اورامان تخت	اورامان تخت	اورامان	سرو آباد	سرو آباد
	سلین	شالیار				

جغرافیای انسانی استان

سقز	قهرآباد سفلی	ترجان	سقز	مرکزی	سقز	سقز
	تموغه	تموغه				
	سرا	سرا				
	میرده	میرده				
صاحب	سنته	امام	صاحب	زوییه	سقز	سقز
	تیلکوه	تیلکوه				
	خور خوره	خور خوره				
	صاحب	صاحب				
	گل تپه	گل تپه				
	دگاگاه	چهل چشمه غربی	حسن سالاران	سرشیو	سقز	سقز
	حسن سالاران	ذوالفقار				
سنندج	حسن آباد	آبیدر	سنندج	مرکزی	سنندج	سنندج
	آرندان	آرندان				
	حسین آباد	حسین آباد جنوبی				
	صلوات آباد	حومه				
	توریور	ژاورد شرقی				
	سراب قامیش	سراب قامیش				
	علی آباد	نران				
شویشه	آویهنگ	ژاورد غربی	شویشه	کلاترزان	سنندج	سنندج
	شویشه	کلاترزان				
	نگل	نگل				

قروه دلبران	قلعه	بدر	قروه	مرکزی	قروه	قروه
	کانی گنجی	پنجه علی				
	قاملو	پنجه علی جنوبی				
سریش آباد	دلبران	دلبران	سریش آباد	سریش آباد		
	قصلان	قصلان				
	گیلکلو	لک				
دزج	بالغوز آغاج	بالغوز آغاج	دزج	چهاردولی		
	وینسار	چهار دولی شرقی				
کامیاران	دزج	چهار دولی غربی	کامیاران	مرکزی		
	شیروانه	بیلوار				
	گشکی	ژاورود				
موچش	ورمهنگ	شاهو	موچش	موچش		
	امیرآباد	امیرآباد				
	سورسور	سورسور				
	عوالان	عوالان				
مریوان کانی دینار	گاورود	گاورود	مریوان	مرکزی		
	نی	زریوار				
	کانی دینار	سرکل				
برده رشه	کوماسی	کوماسی	برده رشه	برده رشه		
	پیر خضران	پیر خضران				
چناره	خاوومیرآباد	خاوومیرآباد	چناره	سرشیو		
	سرشیو	سرشیو				
	چناره	سرشیو				
	جانوره	گلچیدر				

درس هفتم : شیوه‌های زندگی در استان

شکل ۲-۲- یکی از مناطق بیلاقی استان (هه‌وار)

شکل ۲-۳- یکی از روستاهای پایکوهی استان «نیاوا»

تصاویر زیر را با هم مقایسه کنید. شباهت‌ها و تفاوت‌های آن‌ها را بنویسید.

در استان کردستان همانند سایر مناطق کشور سه نوع شیوه زندگی رایج است که در این درس با برخی از ویژگی‌های آن‌ها آشنا می‌شویم.

۱- زندگی کوچ‌نشینی

شرایط آب و هوایی و جغرافیایی کوهستان‌های زاگرس و ارتباط این نواحی با قلمروهای پست و سرزمین‌های گرمسیری واقع در بخش‌های غربی و جنوب‌غربی آن همراه با پیوستگی اکولوژیکی این مناطق با یکدیگر و وجود علفزارهای وسیع و غنی و نواحی سردسیری و گرمسیری، از دیرباز شرایط مناسب و مطلوبی را برای پیدایش و تکوین حیات کوچ‌نشینی و تداوم آن در این منطقه به وجود آورده است. همچنین در کردستان گرایش به کوچ‌نشینی در مقاطعی از تاریخ، همزمان با رخدادهایی مانند زلزله‌های ویرانگر، هجوم طوایف و دولت‌ها و اقوام مهاجم، جنگ‌های ایران و عثمانی و... افزایش یافته است.

● وضعیت فعلی کوچ‌نشینان استان: امروزه اکثر کوچ‌نشینان استان کردستان اسکان یافته‌اند و این نوع زندگی تنها در محدوده کوچکی در میان ده‌نشینان دامدار نیمه‌غربی استان (هه‌ورامان، زاوه‌رو و...) که کوهستان‌های بلند و دره‌های عمیق همراه با دشت‌های سرسبز اطراف دارند، همانند گذشته ادامه دارد. به دلیل نزدیکی نواحی بیلاقی با سکونتگاه‌های روستایی (نواحی قشلاقی)

استان، کوچ‌نشینی با فاصله کوتاه و محدود انجام می‌شود. کوچ‌نشینان چند ماه از سال را همراه با خانواده و دام‌های خود از مناطق زمستانه (گرمیان) به مناطق تابستانه (هه‌وار) کوچ می‌کنند و چند ماه دیگر سال را در روستاها به کار کشاورزی مشغول‌اند. این نوع کوچ‌نشینی از لحاظ فرهنگی و اجتماعی بسیار زیبا و قابل تأمل است.

* آیا می‌توانید گوشه‌ای از ویژگی‌های فرهنگی و اجتماعی این نوع کوچ را بیان کنید؟

شکل ۴-۲- نمونه‌ای از کوچ عشایر
به کوهستان شاهو

شکل ۵-۲- دامپروری در مناطق
بیلاقی (هه‌وار هانیه پالنگان) استان

● اقتصاد کوچ‌نشینان کُرد: اصلی‌ترین فعالیت کوچ‌نشینان دامداری است و پس از آن زراعت (که بیشتر در کوهپایه‌ها و مجاورت رودها رایج است) و صنایع دستی نیز بخشی از اقتصاد کوچ‌نشینان را تشکیل می‌دهد.

فعالیت

- اگر در شهرستان محل زندگی شما کوچ‌نشینان رایج است، با راهنمایی دبیر خود، به سؤالات زیر پاسخ دهید:
- (الف) ساختار اجتماعی زندگی این افراد چگونه است؟
- (ب) نقش آن‌ها در اقتصاد منطقه چیست؟

۲- زندگی روستایی

کردستان به استناد آثار تاریخی، از دیرباز دارای جامعه‌ی اسکان یافته بوده و قدمت سکونت در مناطقی از این استان (که از نظر آب و هوایی شرایط مناسبی داشته است)، به هزاره‌های چهارم و پنجم پیش از میلاد می‌رسد. با بررسی مکان‌های باستانی کردستان و اسناد به‌دست آمده، درمی‌یابیم که ده‌نشینی در این سرزمین از دیرباز تا دوران اسلامی و پس از آن تا عصر حاضر ادامه یافته است.

شکل ۲-۶- روستای تاریخی هورامان

بیشتر بدانیم

● شکل روستاهای استان : بیشتر روستاهای

استان کردستان از نظر شکل، از نوع متمرکزند. وجود کوهپایه‌ها، مخروط‌افکنه‌ها و سایر عوامل مؤثر در کشاورزی باعث به وجود آمدن این نوع از اشکال روستایی شده است. به علت کوهستانی بودن منطقه - به ویژه در غرب استان - در این استان روستاهای پلکانی و کوهپایه‌ای با شیب ملایم مشاهده می‌شود. همچنین در امتداد راه‌ها و رودها شاهد گسترش روستاهای طولی یا خطی هستیم. در بخش شرقی استان کردستان بیشتر روستاها در سطح دشت واقع شده‌اند.

* عکس‌های زیر، نمونه‌هایی از روستاهای

استان را نشان می‌دهد. با توجه به شکل‌های ۲-۷ و ۲-۸، روستاهای پلکانی و دشتی را با هم مقایسه کرده، شباهت‌ها و تفاوت‌های آن‌ها را بیان کنید.

شکل ۲-۷- روستای پلکانی پالنگان

شکل ۲-۸- روستای دشتی

شکل ۹-۲- روستای خطی دزلی

بیشتر بدانیم

● منابع درآمد روستاییان استان: با توجه به موقعیت جغرافیایی استان کردستان، شیوه‌های تولید و منابع درآمد روستاییان این استان متنوع است. البته درآمد اصلی آن‌ها متکی به زراعت و دامداری است. باغداری، صنایع دستی، پرورش زنبور عسل، شیلات و... از دیگر منابع درآمد روستاییان این استان به شمار می‌روند. ضمن این‌که روستاهای نوار مرزی استان بخشی از فعالیت خود را به پیمانه‌وری اختصاص داده‌اند و در صادرات و واردات مرزی سهم‌اند.

شکل ۱۰-۲- بخشی از فعالیت‌های اقتصادی روستاییان استان

● مسائل و مشکلات روستاهای استان و راه‌حل‌های آن: مهم‌ترین مشکلات روستاهای منطقه، مهاجرت فرستی و کاهش نیروی کار و تولید است؛ زیرا روستاهای استان به دلیل کمبود امکانات قادر به نگهداری مازاد جمعیت خود نیستند. ضمن این‌که کم‌بودن جمعیت روستاها، فعالیت‌های کشاورزی سنتی، اراضی قطعه‌قطعه و کوچک، سطح پایین بهره‌وری و... از مهم‌ترین مشکلات روستاهای منطقه است.

* به نظر شما چگونه می‌توان از مهاجرت روستاییان به شهرها جلوگیری کرد؟

فعالیت

- ۱- عوامل توسعهٔ زراعت و دامداری در مناطق روستایی استان کردستان چیست؟
- ۲- از طریق بازدید یا مصاحبه با افراد آگاه محلی، تفاوت خانه‌های شهری و روستایی را از نظر کارکرد آن‌ها بنویسید.
- ۳- اگر در روستا زندگی می‌کنید، آیا طرح هادی در روستای شما انجام گرفته است؟ در صورت مثبت بودن پاسخ، چه نتایجی داشته است؟

۳- زندگی شهری

شهرنشینی در استان کردستان سابقه‌ای دیرینه دارد و قدمت آن به سال‌ها قبل از میلاد مسیح می‌رسد. شهرهای سنه، ساکن، سی‌سر، دینور، قلعه و... از شهرهای قدیمی استان بوده‌اند.

* آیا می‌توانید نام امروزی این شهرها را بنویسید.

● چگونگی شکل‌گیری شهرهای استان: اگرچه برخی از شهرهای استان در آغاز، قلعه‌های حکومتی بوده‌اند (مانند سنندج، مریوان و...)، که بعدها تحت تأثیر عوامل مختلفی توسعه پیدا کرده‌اند اما در بیشتر موارد، ایجاد شهرنشینی و توسعه و گسترش آن، به دلیل مرکزیت روستاهای بزرگ و واقع شدن این روستاها در مسیر راه‌های ارتباطی میان مناطق و نواحی مختلف استان بوده است. نحوهٔ استقرار این روستاها نیز خود به عواملی مانند آب، خاک حاصل‌خیز و آب و هوای معتدل وابسته است. بر همین اساس، از نظر موقعیت جغرافیایی، اکثر شهرهای استان در مجاورت رودها یا در سطح دشت‌ها واقع شده‌اند.

* آیا می‌توانید برای هر کدام دو نمونه ذکر کنید؟

شکل ۱۱-۲- نمایی از شهر مریوان

بیشتر بدانیم

شکل ۱۲-۲- حاشیه‌نشینی در شهرهای استان کردستان

● بررسی کالبدی شهرها از گذشته تا امروز : در گذشته ساختار شهرها به این صورت بوده که قلعه حکومتی معمولاً بر روی تپه‌ای واقع در مرکز شهر قرار داشته و محلات مسکونی و بازار بر گرد آن شکل می‌گرفته‌اند. شهرهای کردستان نیز چنین وضعیتی داشته‌اند اما به تدریج این شهرها به صورت دو یا چند خیابان عمود برهم گسترش یافته و در نهایت به وسیله خیابان‌ها و کوچه‌های متعدد، محلات شهری از هم تفکیک شده‌اند و امروزه نیز با اجرای طرح‌های جامع شهری، تغییراتی در فضای شهرها به وجود آمده و از نظر فیزیکی رشد قابل ملاحظه‌ای پیدا کرده تا جایی که بازار و محلات قدیمی در وسط شهر و به ترتیب در پیرامون آن، خیابان‌هایی با مجتمع‌های تجاری و سپس مسکونی - تجاری و در نهایت با شهرک‌های اقماری برگرد آن ظاهر شده‌اند.

● نگاهی به تاریخچه سنندج و تحولات آن : سنه یا سنه‌دژ از شهرهای کهن و مقدس آیین مهر پرستی و دین زرتشت در این بخش از ایران است. ارتباط این شهر و نواحی مجاور آن با اساطیر پهلوانی آریایی از اهمیت و قدمت این شهر حکایت می‌کند.

سنندج در گذشته آبادی کوچکی بوده است با قلعه‌ای در پایین دست خود به نام «سنه». سنه بر روی تپه بزرگی بر کنار رودخانه قشلاق واقع بوده که از نظر دفاعی محلی مطمئن و موقعیت ممتازی داشته است. در سنه طایفه‌ای به نام زرین‌کفش سکونت داشته‌اند که گویا نسب آن‌ها به طوس نوذر پهلوان و سردار ایران باستان می‌رسیده است. اتفاقاً اکنون نیز در سمت شرقی شهر تپه‌ای واقع است که آن را طوس نوذر می‌خوانند.

شهر جدید سنندج در روزگار صفویه و در زمان شاه صفی (سال ۱۴۰۶ ه. ق) توسط سلیمان خان اردلان با انگیزه نظامی و مرکزیت سیاسی برای سکونت تعداد قلیلی از خانوارهای فئودال بنا نهاده شد. این قلعه که اکنون به قلعه فردوسی و باشگاه افسران نیز معروف است، در نهایت استحکام با برج و باروی بلند بنا شد. در اطراف آن عمارت؛ حمام، مسجد و بازار ایجاد شد و یک رشته قنات در دشت سه‌نوی (پادگان فعلی) در غرب سنندج برای دارالحکومه

شکل ۱۳-۲. سنه‌دژ در سال ۱۲۶۰ هجری

شکل ۱۴-۲. چشم‌اندازی از شهر سنندج - مرکز استان

احداث و آب آن را به داخل قلعه انتقال دادند.

شهر سنندج تا دهه ۱۳۴۰ روند رو به رشد آرام و منطقی را سپری کرده و از اوایل دهه ۱۳۵۰ رشد شتابانی پیدا کرده و این شهر نیز چون اکثر شهرهای متوسط کشور جهت پاسخ‌گویی به نیازهای جمعیت رو به فزاینده خود، به زمین‌های کشاورزی و باغی، حریم رودخانه‌ها و تپه‌های متعدد حاشیه شهر دست یافته و به شکل امروزی گسترش پیدا کرد.

بر اساس آخرین طرح جامع شهری سنندج، این شهر امروزه شامل چهار منطقه، ۲۱ ناحیه و ۷۹ محله است.

فعالیت

- ۱- از طریق مصاحبه با افراد آگاه، وجه تسمیه شهر یا روستای محل زندگی خود را بنویسید.
- ۲- چنانچه در شهر زندگی می‌کنید، شهر محل سکونت شما دارای کدام نقش‌های شهری است؟

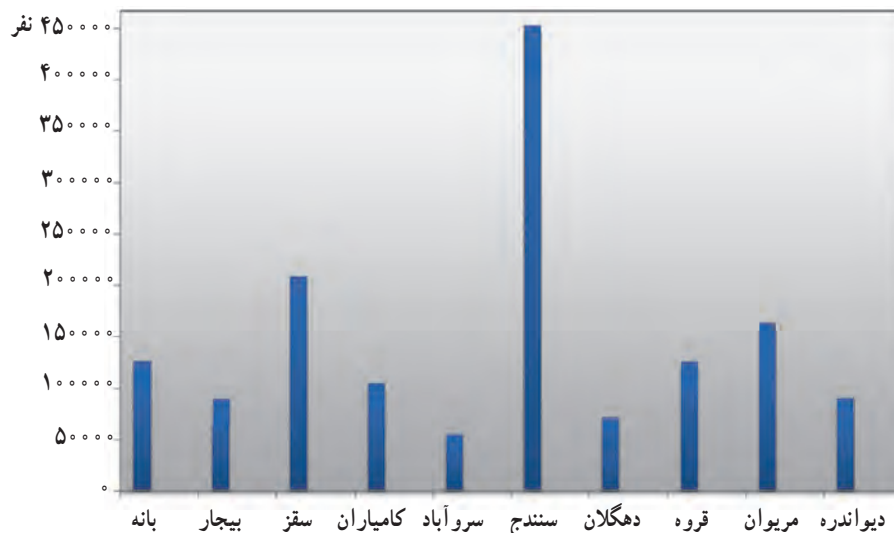

درس هشتم : جمعیت استان و حرکات آن

* به نمودار زیر نگاه کنید؛ این نمودار جمعیت شهرستان‌های استان کردستان را نشان می‌دهد. حال بگویید که کدام شهرستان بیشترین و کدام یک کمترین جمعیت را داراست؟

جمعیت شهرستان‌های استان کردستان در سال ۱۳۹۰

نام شهرستان	بانه	بیجار	دیواندره	سقز	سنندج	قره	کامیاران	مریوان	سروآباد	دهگلان
تعداد جمعیت	۱۳۲۵۶۵	۹۳۷۱۴	۸۱۹۶۳	۲۱۰۸۲۰	۴۵۰۱۶۷	۱۳۶۹۶۱	۱۰۵۹۹۶	۱۶۸۷۷۴	۴۹۸۸۱	۶۲۸۴۴

شکل ۱۵-۲- نمودار جمعیت شهرستان‌های استان کردستان در سال ۱۳۹۰

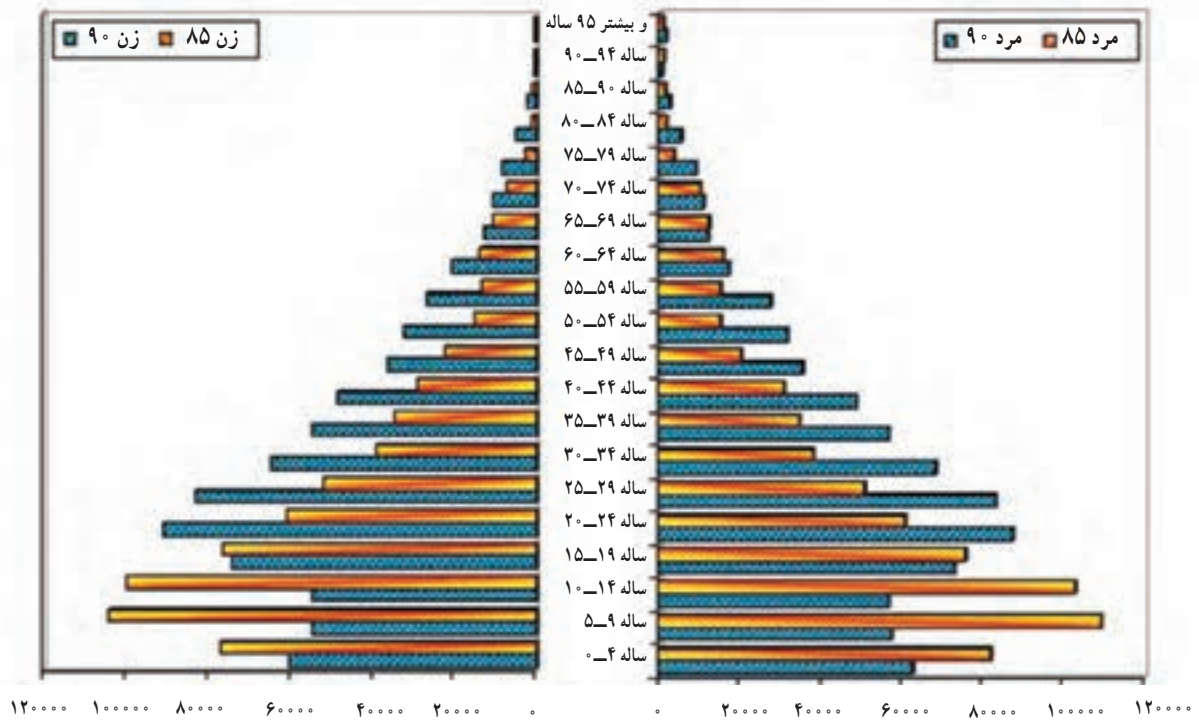
در این درس شما با مهم‌ترین ویژگی‌های جمعیتی استان کردستان آشنا خواهید شد.

۱- ویژگی‌های کلی جمعیت استان

بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۰، استان کردستان دارای ۱۴۹۳۶۴۵ نفر جمعیت بوده که در ۴۰۲۳۵۴ خانوار زندگی می‌کردند. از این تعداد، ۹۸۵۸۷۴ نفر (معادل ۶۶ درصد) در ۲۷۱۲۳۸ خانوار شهری و ۵۰۷۷۷۱ نفر (معادل ۳۶ درصد) در ۱۳۱۱۱۶ خانوار روستایی ساکن بوده‌اند. از کل جمعیت استان، ۷۵۱۱۵۶ نفر مرد و ۷۴۲۴۸۹ نفر زن می‌باشند.

جغرافیای انسانی استان

* آیا می‌توانید بگویید که متوسط جمعیت هر خانوار شهری و یا روستایی استان، چند نفر است؟
 شکل ۱۶-۲، نمودار هرم سنی جمعیت استان کردستان را نشان می‌دهد. این هرم، نظیر هرم سنی سایر استان‌های ایران و نیز کشورهای در حال توسعه، دارای قاعده‌ای پهن و رأسی باریک است. پهنای چشم‌گیر قاعده هرم، افزایش فوق‌العاده گروه‌های سنی پایین و جوان بودن جمعیت را نشان می‌دهد.

شکل ۱۶-۲- هرم سنی جمعیت استان کردستان در سال ۱۳۹۰ و مقایسه با سال ۱۳۸۵

۲- پراکندگی و تراکم جمعیت استان

مساحت استان کردستان فقط ۱/۷۱ درصد از مساحت کل کشور را تشکیل می‌دهد؛ در حالی که ۲/۰۴ درصد از کل جمعیت کشور را در خود جای داده است. تراکم جمعیت استان کردستان ۵۲/۹ نفر در کیلومتر مربع می‌باشد و از این نظر یکی از پرتراکم‌ترین استان‌های کشور از نظر جمعیت است. چرا؟

در سایر نقاط کشور ما، جمعیت عمدتاً در دشت‌ها و اراضی کم ارتفاع متمرکز شده است؛ در حالی که در استان کردستان، تراکم جمعیت در نواحی کوهستانی و کوهپایه‌ها بیشتر است. در جامعه روستایی استان نیز پراکندگی جمعیت با شرایط طبیعی و امکانات و تولیدات کشاورزی رابطه چندانی ندارد. برای مثال، جمعیت شهرستان‌های قروه، سقز و به ویژه بیجار نسبت به امکانات و منابع کشاورزی آن‌ها کمتر است؛ در حالی که در نواحی روستایی سنندج، بانه و به خصوص مریوان، که امکانات کشاورزی کمتری دارند، جمعیت بیشتری استقرار یافته‌اند.

* به نظر شما علل تراکم زیاد جمعیت در شهرستان‌های بانه و مریوان چیست؟

به طور کلی در استان کردستان، جمعیت به یک اندازه در همه شهرها پراکنده نشده است. از میان شهرهای استان، سنندج به دلایلی مانند مرکزیت سیاسی و اقتصادی استان، اعتدال نسبی آب و هوا، دسترسی به راه‌های ارتباطی و نقش‌های مختلف شهری، جمعیت بیشتری را در خود جای داده است.

برای مطالعه

جدول ۲-۲- توزیع جمعیت و درصد آن در شهرستان‌های استان کردستان بر اساس آمار سال ۱۳۹۰

جمعیت استان	سنندج	سقز	قروه	مریوان	بانه	بیجار	کامیاران	دیواندره	سروآباد	دهگلان
۱۴۹۳۶۴۵	۴۵۰۱۶۷	۲۱۰۸۲۰	۱۳۶۹۶۱	۱۶۸۱۷۷۴	۱۳۲۵۶۵	۹۳۷۱۴	۱۰۵۹۹۶	۸۱۹۶۳	۴۹۸۴۱	۶۲۸۴۴
%۱۰۰	%۳۰/۱	%۱۴/۱	%۹/۲	%۱۱/۳	%۸/۹	%۶/۳	%۷/۱	%۵/۵	%۳/۳	%۴/۲

* به نقشه صفحه بعد توجه کنید. این نقشه، تراکم نسبی جمعیت شهرستان‌های استان را نشان می‌دهد. همان طور که می‌بینید، جمعیت در همه جای استان کردستان به طور یکنواخت پراکنده نشده است. چرا؟

شکل ۱۷-۲- نقشه تراکم نسبی جمعیت استان کردستان

فعالیت

۱- با توجه به شکل ۱۷-۲، مشخص کنید که کدام یک از شهرستان‌ها، کمترین میزان تراکم و کدام یک از شهرستان‌ها بیشترین میزان تراکم نسبی جمعیت را دارند؟

۳- مهاجرت و پیامدهای آن در استان کردستان

استان کردستان تحت تأثیر عوامل اقتصادی، طبیعی و اجتماعی همواره به صورت یک قطب مهاجرفرست عمل کرده است. از سال ۱۳۴۵ تاکنون، بالغ بر نیم میلیون نفر از جمعیت روستایی استان به دلایل متعددی چون بی‌کاری و کمی درآمد، از محل زندگی خود مهاجرت کرده‌اند. حدود ۶۰ درصد از این مهاجرت‌ها به شهرهای استان و بقیه به خارج از استان بوده است.

* به نظر شما چه عوامل دیگری سبب مهاجرفرستی روستاهای استان شده است؟

مهم ترین پیامد مهاجرت به شهرها عبارت اند از :

- پیدایش حاشیه نشینی در اطراف شهرهای بزرگ
- کمبود خدمات در محلات جدید شهری
- مشکلات ناشی از ترافیک شهری و آلودگی هوا
- رشد مشاغل با مهارت پایین در شهرها

* شما چه پیامدهای دیگری می شناسید؟ چند مورد را نام ببرید.

یک نوع دیگر مهاجرت که در دهه های اخیر شدت گرفته است، مهاجرت افرادی است که از استان ها و نقاط دیگر ایران به شهرهای کردستان به صورت موقت یا دائم مهاجرت کرده اند و اسکان گزیده اند.

۴- روند افزایش جمعیت در استان کردستان

جمعیت استان کردستان با آهنگ رشدی پرفراز و نشیب، طی یک دوره ۴۵ ساله از ۶۲۰ هزار نفر (در سال ۱۳۴۵) به ۱۴۹۳۶۴۵ نفر (در سال ۱۳۹۰) افزایش یافته و به دو و نیم برابر رسیده است. آهنگ ازدیاد جمعیت استان کردستان طی سال های ۹۰-۱۳۴۵ بر اساس جدول ۲-۳ نشان داده شده است.

برای مطالعه

جدول ۲-۳- روند تغییرات جمعیت و رشد آن در استان کردستان از سال ۱۳۴۵ تا سال ۱۳۹۰

درصد نرخ افزایش سالانه					سال سرشماری و جمعیت به نفر					
۱۳۸۵-۱۳۹۰	۱۳۷۵-۱۳۸۵	۱۳۶۵-۱۳۷۵	۱۳۵۵-۱۳۶۵	۱۳۴۵-۱۳۵۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	۱۳۵۵	۱۳۴۵
۱/۲	۱/۰۱	۲/۲۴	۳/۲۶	۲/۳۶	۱۴۹۳۶۴۵	۱۴۳۸۵۴۳	۱۳۴۶۳۸۳	۱۰۷۸۴۱۵	۷۸۲۴۴۰	۶۱۹۵۷۳

* آیا می توانید بگویید علل رشد زیاد جمعیت استان در دهه ۱۳۶۵-۱۳۵۵ چه بوده است؟

* آیا می توانید بگویید افزایش یا کاهش رشد جمعیت استان ما، چه مزایا و معایبی دارد؟

جدول ۴-۲- روند افزایش جمعیت در شهرستان‌های استان کردستان طی ۹۰-۱۳۴۵

۱۳۹۰		۱۳۴۵		شهرستان	سال سرشماری
روستایی	شهری	روستایی	شهری		
۱۴۹۳۶۴۵		۶۱۹۵۷۳		کل استان	
۵۰۷۷۷۱	۹۸۵۸۷۴	۵۱۷۱۷۵	۱۰۲۳۹۸		
۱۳۲۵۶۵		۳۶۶۹۷		بانه	
۴۲۲۶۱	۹۰۳۰۴	۲۸۰۸۰	۸۶۱۷		
۹۳۷۱۴		۹۵۸۰۲		بیجار	
۴۱۴۳۱	۵۲۲۸۳	۸۴۰۲۲	۱۱۷۸۰		
۸۱۹۶۳		-		دیواندره	
۵۳۴۵۵	۲۸۵۰۸	-	-		
۲۱۰۸۲۰		۹۱۹۴۶		سقز	
۶۸۷۸۸	۱۴۲۰۳۲	۷۴۱۱۲	۱۷۸۳۴		
۴۵۰۱۶۷		۲۰۵۲۴۲		سنندج	
۷۴۸۸۷	۳۷۵۲۸۰	۱۵۰۶۶۴	۵۴۵۷۸		
۱۳۶۹۶۱		۱۰۱۳۷۶		قروه	
۴۹۱۶۹	۸۷۷۹۲	۹۶۱۲۰	۵۲۵۶		
۱۰۵۹۹۶		-		کامیاران	
۴۹۶۴۱	۵۶۳۵۵	-	-		
۱۶۸۷۷۴		۸۸۵۱۰		مریوان	
۴۶۷۱۱	۱۲۲۰۶۳	۸۴۱۷۷	۴۳۳۳		
۴۹۸۴۱		-		سروآباد	
۴۴۸۶۵	۴۹۷۶	-	-		
۶۲۸۴۴		-		دهگلان	
۳۶۵۶۳	۲۶۲۸۱	-	-		